

Lozan Barış Antlaşması'nda Osmanlı Borçları Meselesi

Hatice Bahar AŞCI
Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İİBF
baharasci@gmail.com

Öz

İmzalandığı anda Sevr'in hükümlerini ortadan kaldıran Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuki, iktisadi ve mali açılarından temelleri atılmış ve sınırları belirlenmiş oldu. Yeni Türk Devleti, Osmanlı borçlarının düzenlenmesini ve tasfiyesini de gerçekleştirmek üzere Lozan Görüşmeleri'nde konuyu ayrı bir oturum olarak tartıştı. 1928'e kadar süren görüşmeler nihayet Paris'te bir antlaşmayla karara bağlanmış ve Türkiye yeni kurulan 16 devlet arasında en fazla borç yükünü üstlenen devlet olarak başı çekmiştir. Osmanlı'yı iktisaden ortadan kaldırmak isteyen Batılı devletlerin çabaları Lozan'da da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın yorgunluğuna rağmen kazanılan zafer ve Kurtuluş mücadelesi, tam bağımsızlık ilkesiyle Lozan Görüşmeleri'nin ana fikrini oluşturuyordu. O nedenle ne pahasına olursa olsun tam bağımsızlık sağlanacaktı. Bu çalışmada da özellikle Düyun-u Umumiye sonrası Türkiye'ye kalan borçlar üzerinde durulmuş ve Osmanlı toprakları üzerinde kurulan yeni devletler arasında borç taksiminin ne kadar adaletsiz gerçekleştirilmiş olduğu ispatlanmak istenmiştir. Yapılan analizler sonucunda da Lozan görüşmelerinin, Türkiye'yi en çok zorlayan oturumunun da mali konuların görüşüldüğü oturum olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler Lozan görüşmeleri, Osmanlı borçları, Lozan Barış Antlaşması, Strateji.

The Ottoman Debts Case in The Treaty of Lausanne

Abstract

Once The Treaty of Lausanne is signed by removing the provisions of Treaty of Sevres, The Turkish Republic is established in terms of legal, economic and financial basis and designated its boundaries. The newly established Turkish Republic discussed for the clearance and arrangement of the Ottoman debts in a different session during Lausanne Negotiations. The negotiations lasting till 1928, at last settled with an agreement in Paris and Turkey became the first state among newly established sixteen state who bears the biggest burden in terms of loan. The efforts of the Western states for deleting Ottoman Empire financially continued also during the Treaty of Lausanne. However, the main idea of Lausanne is total sovereignty despite of the exhaustion of First World War and Turkish War of Independence. This study focuses on the loans that came into the property of Turkish government especially after Ottoman Foreign Loans Administration and aims to prove the unfair loan allocation among the newly established states on the Ottoman territories. The analysis shows that the session in which financial subjects are on the agenda, foremost challenges Turkey during Lausanne Negotiations.

Keywords: Lousanne negotiations, Ottoman debts, The Treaty of Lausanne, Strategy

Giriş

1914 yılında başlamış olan savaşa son veren Lozan Antlaşması toplamda 143 maddeden oluşmakta olup 18 ek belgeye sahiptir. İlk 22 madde sınırlarla ilgili hükümleri içerirken makaleye konu parasal hükümler; Bölüm 2, Kesim 1'de Osmanlı Devlet Borçları başlığıyla madde 46'dan başlar ve Kesim 2'deki Çeşitli Hükümlerle beraber 63. maddede son bulur.

Antlaşmanın önemi dokuz yıl süren bir savaşın sonlandırılmasından çok Türk Kurtuluş Savaşı'nın prensiplerini yabancı devletlerle müzakere ederek kabul ettirmiş olmasıdır.¹ Lozan'a giden Delegeler Kurulu'na en başta tembihlenen "Ermeni Yurdu asla kabul olunamaz" ilkesi ve buna ek olarak; sınırlar ve adalar meselesi, Trakya'nın durumu, ordu ve donanmanın sınırlandırılması konusu, Türkiye'deki yabancı kurumların durumu, yabancı devletlere verilen imtiyazlar ve Osmanlı'dan kalan borçların taksimi meselesi görüşülecek konular olarak sıralanmıştır. Kapitülasyonlar kesinlikle kabul edilmeyecekti ve gerekirse bu konuda görüşme kesilecekti.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın prensipleri savaşın başında Mustafa Kemal Atatürk tarafından tespit edilmiş ve Erzurum, Sivas kongreleri ve Milli Misak ile bütün dünyaya ilan edilmişti. Milli Misak, Lozan Antlaşması'na kadar Türk dış politikasının takibinde birincil referans kaynağıydı (Şahin ve Müezzinoğlu, 2016: 655) Mustafa Kemal'in en önem verdiği prensip ise milli sınırlarımız dahilinde memleketimizin bütünlüğü ve milletimizin tam istiklaliydi. Bu konu herhangi bir şekilde taviz verilebilecek bir konu değildi.² Kastedilen tam istiklal ise siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, harsi ve sair her konuda tam bağımsızlık ve tam özgürlüktür (Atatürk, 2010: 590).

Konferans 1922'de başlamış arada kesintilerle 24 Temmuz 1923'e kadar sürmüştür. Masanın bir tarafında Türkiye oturmuşken diğer tarafta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya vardı. Amerika görüşmelere katılmış ve görüşmelerde delegeler bulundurmıştır. Sovyet Rusya; boğazlar, Bulgaristan; boğazlar ve sınırlar, İsveç, Norveç, Felemenk, Danimarka, İspanya ve Belçika; kapitülasyonlar müzakeresine karışmışlardı. Bu devletler dışında ise kendilerinin veya millet ya da cemiyetlerinin dileklerini aktarmak için Lozan'a katılanlar olmuştur.³

Bu makalede ise Lozan Görüşmeleri'nde önemli bir komisyon olan ve Osmanlı'dan kalan borçların taksiminin tartışıldığı oturum ile ilgili bilgiler verildikten sonra görüşmelerin iktisadi kısmının başarılı olup olmadığı tartışılmaya çalışılacaktır. Çalışma sonlandırılmadan önce de antlaşmayı yabancıların nasıl yorumladığı belgeler ışığında aktarılacaktır.

¹ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon no: 30 10 0 0 - Kutu No:117: Dosya No: 817 - Sıra No:13, s.3.

² Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon no: 30 10 0 0 - Kutu No:117: Dosya No: 817 - Sıra No:13, s.4.

³ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon no: 30 10 0 0 - Kutu No:117: Dosya No: 817 - Sıra No:13, s.8-9.

1. Osmanlı Devleti Dış Borçları

Lozan görüşmelerine konu Osmanlı dış borçlanması 1854'te başlamış bir süreçtir. Batı'nın sanayileşmesine Osmanlı'nın dahil olamaması, savaşların sona ermesiyle toprak kayıplarının başlaması ve hazine gelirlerinin azalması Osmanlı'yı dış borçlanmaya zorlamıştır. Bu arada alınan borçların yatırıma kanalize edilememesi ve bunun yerine mevcut iç borçların ve hali hazırda daha önceden alınan dış borçların ödemelerini yapmak üzere kullanılması 1875'te moratoryum ilanına sebep olmuştur (Pamuk, 1984: 55-56). Dipnotların tümünde iki noktadan sonra bir boşluk verilmeli. Osmanlı'nın borçlarını ödeyemeyeceğini alacaklı devletlere ilanından sonra 1881'de Düyun-u Umumiye kurulmuş ve devlet gelirlerinin önemli bir bölümünün idaresi Düyun-u Umumiye İdaresi'nin denetimi altına girmiştir (Dikmen, 2005: 142).

Mevcut idare ile birlikte milli bağımsızlığa gölge düşmüş ve Düyun-u Umumiye İdaresi, zaman içinde gelirlerin % 35'ini kontrol eden ikinci bir maliye bakanlığı haline dönüşmüştür (Gürsoy, 1984: 26-27). Böylece borçlanma, yabancı sermaye akımına yol açmış, milli sermayenin yetersizliği yerli sanayinin batılı sermaye karşısında zayıf düşmesine ve bu nedenle ya sanayinin iflasına ya da mecbur ortaklıkların oluşmasına sebep olmuştur. Kâr amacı güden yabancı şirketler milli kaynakları akılcı bir şekilde kullanmamış ve kendi çıkarlarını maksimize etmeye daha çok önem vermişlerdir. Bu da mali sıkıntıları olan Osmanlı'nın daha da zor duruma düşmesine sebep olmuştur (Dikmen, 2005: 143).

1854'ten başlayarak 1. Dünya Savaşı sonuna dek büyüyen Osmanlı kamu borçları, 1. Dünya Savaşı'nda alınanlarla birlikte, büyük bir toplam oluşturuyordu. Sene tertipleri üzerinde borcun taksimi yerine, sermaye üzerinden borcun taksimi ile asıl borç toplamı oldukça azaltılmış ve diğer taraftan bu borçlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan devletlere de gelirleriyle orantılı olarak bölünmüştür (Eldem, 1970: 260-262). Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'a olan borçları, bu devletlerle de yapılan antlaşmalarla 1. Dünya Savaşı'nın galiplerine devredilmiştir. Osmanlı kamu borçlarının, özellikle faizlerinin asıl çetin aşaması da, hangi para birimi ile ödeneceği sorununda kendini göstermiştir (Blaisdell, 1940: 43-44). Karşı tarafın, altın veya Sterlin olarak ödeme istemesine karşılık Türkiye, Türk parası ve Fransız Frangı olarak ödemeyi önermiş, aradaki fark çok büyük tutarlara ulaşıyor olsa da, bu konuda teklifimiz kabul edilmiştir. 1929-1954 arası yıllarda ise 25 yıl borç ödenmiştir.

Tablo 1 1854 – 1923 Yılları Arası Osmanlı Devleti Borç Antlaşmaları

Yıl	Anapara (Osmanlı Lirası)	Borçlanma Nedeni
1854	3.300.000	Kırım Savaşı giderlerini finanse etmek
1855	5.500.000	Bütçe açığını kapatmak amacıyla
1858	5.500.000	Kaimenin (kağıt para) bir kısmının tedavülünden kaldırılması
1860	2.240.942	Eski borçların ödenmesi
1862	8.800.000	Sultan Abdülaziz'in mali ıslahat girişimleri, kaimelerin %40'nun satın alınması ve kalanının borç senedi olan tahvillerle değiştirilmesi
1863	8.800.000	Galata bankerlerine olan dalgali borçları azaltmak ve ayarı bozuk olan paraları ortadan kaldırmak
1865	6.600.000	Eski borçların anapara ve faiz ödemeleri
1865	40.000.000	Borçlara karşı çıkarılmış olan tahvillerin hükümet tarafından uzun vadeli ve harici bir istikraza dönüştürülmesi
1869	24.444.442	Bütçe açıkları ve dalgali borçların ödenmesi
1870	34.848.000	Rumeli Demiryolları inşası için
1871	6.270.000	Borç antlaşması Credit General Ottoman ve Londra'da Chon Sons ve Dent Palmer ve ortakları ile yapıldı.
1872	5.302.220	Hükümetin çıkarmış olduğu tahvillerin, Credit General Ottoman ve Austro-Ttoman Bankası tarafından %98,5 ihraç fiyatıyla satın alması
1873	12.612.110	Hükümet 1872 hazine tahvillerini zamanında ödeyemeyeceğini anladığından 1873 ikinci tertip "umumi borçlar" tahvilleri ihraç
1873	30.555.558	Yeni borçlanma
1874	44.000.000	Vadesi dolan dış borç ve faizlerinin ödenememesi nedeniyle devletin umumi gelirleri karşılık gösterilerek Osmanlı Bankası'nun imtiyazlarının genişletilmek şartıyla bankadan alınan borç
1886	6.500.000	Osmanlı Bankası'ndan muhtelif tarihlerde alınan avansların muntazam borçlar haline çevrilmesi
1888	1.650.000	Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan aldığı mühimmat bedelinin ödenmesi
1890	8.609.996	Mümtaz tahvillerin tedbile tabi tutulması, bu amaçla hükümet, Düyun-u Umumiye idaresi ve Osmanlı Bankası arasında bir mukavele imzalanarak tahviller %4 faizli ve %1 itfali borca dönüştürülmesi
1890	4.999.500	İç ve dalgali borçların muntazam borca tahvili
1891	6.316.920	Borç karşılığı yeni tahvil çıkarılması, Osmanlı Bankası ve Rothschild firması tahvillerinin tümünü %90 fiyatla satın almıştır.
1893	1.000.000	Bütçe açıklarını karşılamak amacıyla borçlanma M. Georges de Zogheb'in başında bulunduğu bir banker gubuna yapıldı.
1894	32.400.000	Rumeli Demiryolları Kumpanyası'na yapılacak ödeme, Girit isyanı ve Ermenistan olaylarını nedeniyle ortaya çıkan ek giderler için
1894	8.212.340	1854 ve 1871 istikrazlarının tahvili amacıyla
1896	3.272.720	Rumeli Demiryolları imtiyazını alan şirketin 1885 yılında hükümete verdiği avansın ödenmemiş kısmı olan 20.637.624 Frankın ödenmesi için
1902	8.600.000	Gümrük istikrazi tahvili için
1903	2.376.000	Konya'dan Basra Körfezi'ne uzanacak demiryolunun finansmanı için yapılmıştır.
1903	48.960.000	1888 tarihli Balık avı istikrazının tahviline karar verilmesi üzerine yapılmıştır.
1903	32.738.772	Tedavüldeki B,C,D tertibi tahvillere karşılık olmak üzere yeni tahvil çıkarılması, söz konusu tahvillerin kaldırılması
1904	2.750.000	Anlaşma Osmanlı Bankası, Paris'te bulunan Comptoir d'Escompte ve Fransız bankalarından oluşan bir grupla yapılmıştır. Borca ilişkin tahvil ihraç
1901-1905	5.306.664	Yeni tahvil çıkarılarak Osmanlı Bankası'na borçlanma
1905	2.640.000	1904 yılında Almanya'ya yapılan askeri mühimmat sipariş bedelleri ve Anadolu şimandiferleri ve Deutche-Bank'a olan avans borçlarının ödenmesi
1908	5.236.000	İnşaatına devam edilmekte olan Bağdat Demiryolunun 840 kilometrelik Bulgurlu - Halep kısmının kilometre teminatının ödenmesi için
1908	4.711.124	II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908'de devletin mali sıkıntıda olması. Bütçe açıkları yanında, yüksek faizli avansların da ödenmesi gerektiğinden yeni tahvil ihraç
1909	7.000.004	Bütçe açığını kapatmak için tahvil yoluyla borçlanma
1910	2.712.304	Izmir - Bandırma Demiryolu ve Hüdeyda - Sana şirketleriyle yapılan mukavele gereği borçlanma
1911	7.040.000	8 milyonluk bütçe açığını kapatmak amacıyla borçlanma
1913	1.485.000	Tersane ıslahı için sermaye temini
1914	500.000	İtalyan ve Balkan savaşlarının masraflarını karşılamak amacıyla birtakım imtiyazlı şirketlerden alınan dalgali borçların, muntazam borçlar haline dönüştürülmesi
Toplam	443.790.616	

Kaynak: İ. Hakkı Yeniay, Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yayın No: 150, Ekin Basımevi, İstanbul, 1964, s. 20-25 arası ve Aşçı, H. Bahar (2007). Türkiye'nin 150 Yıllık Borç Serüveni (1855-2005), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.22-42.

1.1. Miras Kalan Dış Borçlar ve Lozan Görüşmeleri

Cumhuriyet hükümetinin karşı karşıya kaldığı sorunlar arasında en önemlisi bu makaleye de konu olan dış borç yüküydü. İktisadi politikaların uygulanmasında ve ekonomik atılımlara girişilmesinde en büyük engellerden biriydi borçlar (Kazgan, 2002: 29). Borçlara ek olarak kapitülasyonlar da ekonomik gelişmenin prangalarındandı. O nedenle Lozan görüşmelerinde en çok önem verilmesi gereken hususlar aslında borçlar ve kapitülasyonlardı.

Lozan'a giden delegeler, Osmanlı toprakları üzerinde 16 bağımsız ülkenin kurulduğunu, alınmış olan borçların bir kısmının yeni kurulan ülkelere harcandığını ve dolayısıyla borçların buna göre tahsis edilmesi gerektiğini belirtip bu yönde talepte bulunmuşlardı. Ancak bu talep kabul edilmemiş ve Lozan görüşmelerinin en uzun müzakere edilen bölümü olan mali hükümler nihayet 13 Haziran 1928'de Paris'te imzalanan bir antlaşmayla, taleple doğru orantılı olmayan bir şekilde bölüştürülmüştür, en büyük pay da Türkiye Cumhuriyeti'ne verilmiştir (Şahin, 2002: 26-27).

Tablo 2 Osmanlı Borçlarının Devletler Arasındaki Taksimi

Ülke	Yüzölçümü	Borç Tutarı	Yüzölçümü/ Toplam	Borç Tutarı/ Toplam
Türkiye	779.450	84.597.495	0,266	0,653
Yemen	527.970	1.182.104	0,180	0,009
Irak	435.052	6.772.142	0,149	0,052
Hicaz	400.000	1.499.518	0,137	0,012
İtalya	301.277	243.200	0,103	0,002
Yunanistan	131.990	11.054.534	0,045	0,085
Bulgaristan	110.910	1.776.354	0,038	0,014
Ürdün	89.210	733.610	0,030	0,006
Asir	81.000	26.138	0,028	0,000
Arnavutluk	28.750	1.633.233	0,010	0,013
Yugoslavya	25.175	5.435.597	0,009	0,042
Suriye - Lübnan	10.230	11.108.858	0,003	0,086
Filistin	6.220	3.284.429	0,002	0,025
Necit		129.150	0,000	0,001
Maan		128.728	0,000	0,001
Toplam	2.927.234	129.605.090		

Kaynak: Nedim Dikmen, "Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:19 Eylül 2005 Sayı 21, s.152. (Makaledeki tabloya ek olarak yüzölçümleri ülkelere ait almanaklardan bulunmuş ve toplam rakamlara oranlamalar yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.)

Bu antlaşmaya istinaden ilgili hükümlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildiği ise İcra Vekilleri Heyeti'nin 11 Kasım 1928 tarihli toplantısının

tutanağı olan Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelat Müdürlüğü'nün 7330 sayılı belgesinde görülmektedir.⁴

Her ne kadar görüşmelere katılan delegelerin mali hükümlerle ilgili talepleri kabul edilmemiş olsa da antlaşma imzalanmış ve mali hükümler de karşı tarafın isteği üzerine kabul olunmuştur. Görüşmelere İç İşleri Vekili olarak katılan Dr. Rıza Nur, Lozan Hatıraları'nı yazdığı aynı başlıklı kitabında, Lozan'ın mali hükümlerinin talep edilen yönde kabul ettirilememesini Maliye Vekili Hasan Saka'nın başarısızlığı olarak aktarmaktadır (Nur, 1999: 167-193).

Ona göre üç komisyondan ikisi başarılıdır. Ancak iktisadi meselelerin görüşüldüğü komisyon tam bir faciaydı. Nur, anapara ve faizlerin bölüşülmesinin akla yatkın olduğunu söylerken, Saka bunun, fennen imkânsız olduğunu belirtiyordu (Nur, 1999: 172). Konuyu biraz daha araştıran ve Avrupalı maliyecilerle de görüşen Rıza Nur pekâlâ sermaye ve faiz taksiminin mümkün olabileceğini öğrenmiştir. Zaten bu nedenle direnmiş ve görüşmelerin uzamasına sebep olmuştur. Bu konu da 1923'te değil 1928'de mutabakata ulaşmıştır.

Aynı dönem Atina'da çıkan Etnos Gazetesi'nin bir makalesinde de tüm borçların Türkiye'ye yüklenmesinin gerekli olduğu ve Fransızların o güne kadar sağladıkları imtiyazları bir kenara bırakarak Atina, Sofya ve Belgrad'da hamiller lehine kararlar almalarının gerekli olduğu ve borçlar için ayrı bir antlaşma yapmalarının mantıklı olmadığını savunmaktadır.⁵

Ancak neden tüm borç Türkiye tarafından ödenmelidir diye bir soru yöneltecek olsak muhtemelen diğer 15 devlet Türkiye'nin Osmanlı ile olan kan ve din bağına öne sürerek borçlardan muaf olmaları gerekliliği hususunda ısrarcı olacaklardı. Bu konuda yanıt vermek mümkün olmasa da iktisaden Lozan Görüşmeleri'nin başarılı olup olmadığını Rıza Nur'un tespitlerini de bir kenara bırakarak cevaplamak lazımdır.

Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan 16 yeni devlet⁶ toplamda, yaklaşık 3 milyon kilometrekarelik Osmanlı toprağını paylaşmışlardır. Buna karşılık Düyun-u Umumiye'nin kurulmasından sonra Osmanlı'dan kalan borç toplamı ise 129.600.090 Türk Lirasıdır (İnce, 1976: 65). Tabloda yer alan rakamları karşılaştırdığımızda, müspet bilimin verebileceği tek bir yanıt vardır. Osmanlı toprağının yüzde 26'sını almasına karşılık borçlarının yüzde 65'inden sorumlu tutulması, Türkiye için Lozan Görüşmeleri'nde hiç de adil bir tablonun ortaya konmadığını çok net bir şekilde göstermektedir. Bu, görüşmelerdeki başarısızlık mıdır yoksa galip devletin doğal yaptırım gücü

⁴ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No: 30 18 12 - Kutu No:1 Dosya No: 3 Sıra No:19.

⁵ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No: 30 10 0 0 Kut 136 Dosya 978 Sıra 2.

⁶ Bazı kaynaklarda 17 yeni devlet olarak bilgi geçer ancak taksim yapıldığı dönemde Suriye-Lübnan tek bir ülke olarak sayıldığı için bu çalışmada da 16 devlet arasında paylaşım yapıldığı bilgisini vermek uygun bulunmuştur.

müdür, bu tabloyla cevaplayabileceğimiz bir soru olmasa da bölümün matematiksel olarak adil olmadığı nettir.

Osmanlı toprağının yüzde 18'ini alan Yemen, borçların neredeyse yüzde 1'inden sorumlu olurken, topraktan yüzde 26'lık bir pay alarak borçların yüzde 65'ini ödeyecek olması Türkiye için tam bir adaletsizlik olmuştur.

Lozan'la kapitülasyonların kalkmış olması ve yabancı sermayenin ülkeden gitmeye başlamış olması ekonomik bağımsızlık adına olumlu gelişmeler olsa da üstlenilen borç yükü, özellikle 1928 bütçesi 103.000.000 Türk Lirası olan yeni bir devlet için iktisadi bağımsızlığı sorgulama sebebi olmalıdır (Karluk, 1997: 478).

103.000.000 TL bütçe ile 84.597.495 TL borcu kabul etmekten başka çare kalmamış olabilir ve o dönem için müzakerelerin kesilmesi savaşın devamı anlamına geleceğinden ve Türk ordusu ile ulusunun artık buna gücünün kalmamış olmasından dolayı Lozan, siyasi ve diplomatik olarak bir başarı olsa da iktisaden başarı olduğunu söylemek bu veriler ışığında olası değildir. Muhtemelen iktisadi bağımsızlık ekonominin içeride güçlenmesiyle çözülür diye düşünülmüş ve bu nedenle ilk 10 yıl milli ekonomi politikaları izlenmiş olabilir ancak bu borçlar Türkiye'nin sırtında 1954 yılına kadar yük olmuş ve maalesef iktisadi gelişmede engellerden en büyüğü haline gelmiştir.

2. Lozan Antlaşması'nın Dış Yansımaları

Yıllardır Osmanlı'yı yok etmek için kurgulanmış olan senaryoların özellikle mali ayağı olan borçlar meselesinin de halledilmesiyle Anadolu coğrafyasında önemli bir başarının elde edildiğini yabancılar da kabul etmiştir.

Fransa mebusan meclisi hariciye Encümeni mazbatasında: "Lozan Antlaşması yirminci asrın en ehemmiyetli siyasi vesikalarından biridir. O, büyük devletler rekabetinin karşılamakta olduğu sahayı birden bire çöktürmüş, Avrupa'ya şark meselesinden el çektirmiştir."

Raportör Milhaud'a göre "1918'de yenilmiş, ezilmiş hatta mahvedilmiş Türkiye'nin Lozan'da bütün devletleri hezimete uğratarak zamanımızın en mütebariz diplomasi muvaffakiyetini elde etmiştir."

Lord Kürzon'a göre: "O günkü şeriat altında akdi kabil olabilen en iyi muahededir.

Akademi diplomatik umumi katibi ve Yunanistan'ın Milletler Cemiyeti'nin eski mümessili Mösyö Frangulis'e göre ise: "Lozan Antlaşması, dünya harbi ertesinde akdolunan en önemli antlaşmaya eş önemdedir. Asırlarda kazanılmış durumları ve müktesap hakları

devirmiştir. Her satırı, muzaffer bir devletle akdedildiğini göstermektedir.⁷

Cumhuriyet arşivlerinde taranan belgelerden aynen alıntılanan bu görüşlere ek olarak bir başka belgede rastlanan aktarıma da burada yer vermek Lozan'ın önemini ve dış yansımalarını ifade edebilmek için gerekli görülmüştür.

Lozan'dan 10 sene sonra Almanya'nın Essen şehir radyosunda Dr. Hans Froembogen 24 Temmuz 1933'te bir nutuk vermiş ve verdiği nutukta Lozan'ın önemine ve Batı'daki yansımalarına Lozan'dan 10 sene sonra tekrar değinmiştir.⁸

Froembogen, Lozan Antlaşması için önemli olan noktanın; savaşı bitirmek değil, yarım asırlık emperyalist şark siyasetinin hesaplarını temizlemek olduğunu belirtmiştir. Batı'nın bu hedefi doğrultusunda Türkiye imha edilecek ve paylaşılacaktı.

Bu ifadeyi, 1922 yılında Foreign Affairs dergisinin Aralık sayısında yayımlanan bir makale de destekler. Makaledeki paragraf önemlidir:

“Açıktır ki, dünya 50 veya 60 bağımsız devlete bölünmüş olarak kaldığı sürece insanlık için barış ve gönenç olmayacak ve yine açık olarak, eğer her ulusun kendini güvene almak için girişmekte olduğu diplomatik savaşımı bitirecek bir uluslararası sistem oluşturulmazsa, geri kalmış insanların uygarlaşmasında ve kendi kendilerini yönetmeleri konusunda süreklilik gösteren bir ilerleme olmayacaktır. Bugünün gerçek sorunu, tek dünya devleti sorunudur.” (Perloff, 1998: 11)

Sonuç

Lozan'ın üzerinden yaklaşık 100 yıl geçmiş olmasına rağmen, Emperyalist hedefler Orta Doğu coğrafyası için değişmemiş ve 1923 senesinde imzalanan antlaşma, bölgeyi daha küçük devletlere bölme hedefinin uzun bir süre için ötelenmesine sebep olmuştur. Oturumlar tamamen Türkiye'nin istediği doğrultuda gerçekleşmemiş olsa bile bu yönüyle oldukça etkili bir antlaşmadır. Kaldı ki sınırlar, adalar ve Boğazlar meselesi Türkiye'nin talepleri doğrultusunda çözüme kavuştuğu için siyasi ve diplomatik başarı antlaşmayla elde edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti diğer devletler tarafından tanınarak meşrulaşmıştır. Borçlar meselesi de rakamlar incelendiğinde bir başarısızlık gibi yorumlansa da savaşın sonlanabilmesi için önemlidir. Karar alıcılar muhtemelen kâr – zarar analizi yapıp önerilen taksimi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Antlaşma maddeleri üzerinde mutabakatın sağlanamaması ve savaşın devamlılığı halinde verilebilecek kayıplar hesap

⁷ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No:30 10 0 0 Kutu No: 117 Dosya No:817 Sıra No: 13 Sayfa: 3-4.

⁸ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 231 doya No: 556 Sıra No: 4.

edildiğinde, borçların adil olmayan şekliyle taksimini onaylamak muhtemelen mecbur kalınmış bir durumun yansımasıdır.

Genel olarak incelendiğinde ise Osmanlı'dan devralınan borçlar Türkiye'nin gelişmesi ve kalkınması için 1954 yılına kadar bir kambur olarak ülke ekonomisinin sırtında yük olmuştur. O nedenle Cumhuriyet'in ilanını takiben ilk 10 senede yapılanları düşünecek olursak şartların ne kadar zor olduğunu bir kez daha anlayabilmiş oluruz. Bulduğumuz noktadan geçmişi yermek ya da yüceltmek oldukça kolaydır. Ancak hiçbir koşul altında değişmeyecek olan matematiksel veriler ile tarihe bakarsak dönemin koşullarının ne derece zorlayıcı olduğunu ve tam bağımsızlık isteyen bir ülkenin bağımsızlığını ekonomik anlamda da kazanabilmek için ne kadar mücadele ettiğini gözlemleyebiliriz.

Mevcut çalışma, görüşmelerin mali hükümlerinin sonuçlarını değerlendirmeye çalışmış ve Osmanlı'dan kalan borçların devletler arasında paylaştırılmasının Türkiye aleyhine sonuçlandığını rakamlarla ortaya koymuştur. Tarih, alabileceğimiz onlarca dersle arkamızda dururken gelecek kararlarımızı ülkemiz lehine verebilmek için bize her zaman iyi bir öğretmen olacaktır. Bu nedenle Lozan gibi önemli bir antlaşmanın hiç unutulmaması ve sürekli güncel tutularak farklı açılardan incelenmesi zaruridir.

Kaynakça

Aşcı, H. Bahar, Türkiye'nin 150 Yıllık Borç Serüveni (1855-2005), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Blaisdell, Donald, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Kontrolü, T.C. Maarif Vekilliği Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Yayını, Yayın No: 24, İstanbul, 1940.

Dikmen, Nedim, "Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları", İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:19 Eylül 2005 Sayı 21.

Eldem, Vedat, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1970.

Gürsoy, Bedri, 100. Yılında Düyun-u Umumiye İdaresi Üzerine Bir Değerlendirme, Ord. Prof. Dr. Şükrü Baban'a Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

İnce, Macit, Devlet Borçlanması (Kamu Kredisi), 3. Baskı, Kalite Matbaası, Ankara, 1976. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2010.

Karlık, Rıdvan, Türkiye Ekonomisi, Yayın No: 607, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1997.

Kazgan, Gülten, Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 22, Ekonomi 3, İstanbul, 2002.

Nur, Rıza, Dr. Rıza Nur'un Hatıraları, Boğaziçi Yayınları, 1999, İstanbul.

Perloff, James, The Shadows of Power, The CFR and American Decline, 1988, Appleton, Wisconsin, USA, ISBN :0-88279-134-6.

Şahin, Hüseyin, Türkiye Ekonomisi, 7. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002.

Şahin, İsmail ve Müezzinoğlu, Ersin, Lokarno ve Musul Kışkacında Türk Dış Politikası, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 4, ss: 641 – 676, 2016.

Şevket, Pamuk, Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi, Yurt Yayınları, Ankara, 1984.

Yeniay, İ. Hakkı, Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yayın No: 150, Ekin Basımevi, İstanbul, 1964.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No:117 Dosya No: 817 Sıra No:13.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No: 30 18 12 Kutu No:1 Dosya No: 3 Sıra No:19.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 136 Dosya No: 978 Sıra No:2.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivleri , Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 231 Dosya No: 556 Sıra No: 4.

Ek 1. Atina'da Etnos Gazetesi'nde çıkan makaleye dair

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
İkinci Daire Umum Müdürlüğü
İkinci Şube
13560-374

Ankara 12. 2. 1954
Mülâhaza : Atina'da çıkan Etnos
gazetesinin bir makalesi.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başvekâlete

128
22

Osmanlı borçları hamillerinin 18 Haziran tarihinde
Paris matbuatına verdikleri komünike hakkında yazılan
numaralı ve tarihli tezkereye zeyildir:

Atınada çıkan " Etnos" gazetesi (Akılsız bir tebliğ)
serlavhası altında gunları yazmaktadır:

" Paris'te Osmanlı borçları hamilleri tarafından neşrolu-
nan bizi hakikaten hayretlere düğürdü. Hamiller doğrudan doğruya
alâkadar olan Türkiye hükümetile anlaşmağa muvaffak olmadıklarından
dclayı Osmanlı İmperatorluğundan arazi kısımları olan Devletlerin
-ki onlar meyanında Yunanistan'da var- kendi hissesine düğen ve
asil türkiyenin tediyesine mecbur olduğu mezkür borçları buğ başa
tediye etmeğe icbar edilmeleri için Fransız hükümeti nezdinde te-
gebbüsat yapmağı gerek kendilerine ve gerek başkalarına vadediyor-
lar.

Maamafih Fransız Hükümetinin bir çok fırsatlardan bilis-
tifade Atina, Sofya ve Belgrat'ta hamiller lehine müdahale etmiş
bulunduğu ve bazan büyük bir devlet tarafından ihmali caiz olmayın
ahlâkî zihniyete hiç te tevafuk etmiyen usulleri istimal ettiği

030 10 136 978 2

-2-

Cevabı muharrerata hangi daire ve şube ifadesile yazıldığını ve umumî ve hususî nûmerol: unun dereci mercudur

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 136 - Dosya No: 978 - Sıra No: 2

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
1. Daire Umum Müdürlüğü
1. Şube

Ankara
1931

T. O.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

halde büyük bir şey elde etmediği malumdur. Atiyen de ahval daha müsait olmayacağı muhakkaktır. Çünkü bilhassa tediyesi için Türkiye'nin mesul olduğu borçlar için Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristanın Türkiyeden ayrı bir uzlaşma akdetmeleri akılsızca bir hareket olacaktır. "

Arzolunur efendim.

Hariciye Vekili
Tahdim
12-7-931
Hifz
12-7-931

030 10 136 378 12

A.S.

Cerahi muharrerah hangi daire ve şube ifadeyle yazıldığıнын ve unvanı ve hususi nümerolrınını dereci mevcuttur.

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 136 - Dosya No: 978 - Sıra No: 2

Ek 2. Lozan Antlaşması'nın 10. Yılında Almanya'da Dr. Froembogen'in yaptığı konuşmanın metni

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
V. nci Daire Umum Müdürlüğü
I. nci Şube
42296
908

Ankara 228 193
Hulâsa

Yüksek Başvekâlete

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

24 Temmuzda Lausanne muahedesinin onuncu yıldönümünü vesile ittihaz ederek Almanyanın Essen şehri radyosunda Millî mücadele-mizle Lausanne konferansını sıtayışkarane bir lisanla anlatan Dr. Hans Froembogen'in nutkunun tercemesi manzuru devletleri olmak üzere leffen takdim kılındı Efendim Hazretleri.

Hariciye Vekili v.

Hariciye Vekili v.

Hariciye Vekili v.
22-8-1933

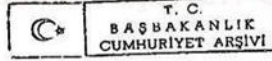
- 7 -

030 10 231 556 4

"Cevabî muharrerata hangi daire ve şube ifadesile yazıldığıнын ve umumî ve hususî numaralarının derisi mevcuttur."

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 231 - Dosya No: 556 - Sıra No: 4

Dr. Hans Froembogen tarafından 24 Temmuz 1933 tarihinde " On sene Lausanne muahedesi " mevzuu altında radyoda söylenilen nutuk tercemesidir:

30 Teşrinievvel 1918 tarihinde Alman devletinin umumî harbtteki en sadık müttefiki duşmanın on misli tefevvuku karşısında o kadar ümitsiz surette münhezim oldu ki, itilâf devletleri kendisini 2 sene müddetle olduğu gibi taliine terkedeabilmeğe cesâret ettiler. O vakıta kadar da Avrupadaki işleri temizlemek istediler: Versaïkles da Almanyanın şerefini ezdiler, Senjermen'de Avusturyayı parçladılar, Trianon'da Macaristanı boğdular Neuilly'de Bulgaristanın kolunu budunu kestiler, dört devletler ittifakında sonuncu uzuv olan osmanlı devletine evvelâ zeman braktılar. Zira şarkta yapılacak olan göya sulh diğer sulh muahedelerini geçecek, esaslılık itibarile büsbütün arkada bırakılacaktı: burada mevzuubahs olan şey umumî harbi tasfiye etmek değil, yarım asırlık emperyalist şark siyasetinin hesaplarını temizlemektir. Bu siyasetin hedefi Türkiyenin imhası ve taksimi idi. Alman Kayserliği Türkiyeyi bu mukadderattan vikaye etmek için elinden gelen her şeyi yapmıştı fakat boşuna oldu, İngiltere galebe etti, İngilterenin o vakıtki hükümet şefi Lloyd Gerge, Türkleri adeta sadiste denilebilecek derecede bir kinle takip ediyordu. Türkler Almanyanın dostu olmak itibarile, onlarca insanıyetin kirli köpüğü mevcudiyetleri bütün medenî dünya için bir şin addediliyordu. Dünyayı bu milletten kurtarmağı, tıpkı müttelikleri olan Prusya militarismini kökünden söküp atmak gibi mukaddes bir vazife sayıyorlardı ve Paris ve Londradan bütün dünyaya böyle ilân ediyorlardı. Mundros mütarekesi bütün memleketin, limanların demir yollarının ve ticaret mevkiilerinin duşman tarafından işgalini mucip oldu. Yalnız Ankara ve civarına ve bir de Şark vilayetlerine dokunmadılar fakat buralarda müstakil yapılmış olan ermeniler ortalığı velveleye veriyorlardı. Yunanistanı jandarma tayin ettiler, Polonyanın Almanyaya karşı oynadığı rolü Yunanlılar Türkiyeye karşı oynuyorlardı . 15 Mayıs 1919 de İzmir Yunanlılar işgal ettiler , bununla barut fıçısına alev uçmuş, dokunmuş demekti.

Polonyalıların Korfanty çetelerinin tahrikâtı ve Danzig Almanyeyi uyandıramadı, fakat İsmail emeni çeteleri ve İzmir, Türk milletini isyan ettirdi. Öyle bir içtial hazırlanıyordu ki bunun temsilleyici ateşi 20 inci asır için bir meşale olacaktı. Resmî Almanyaya enternasyonalizme tebaiyet ederken, Türkiyede millî fikir dayanılmayacak kuvvete parladı. Kemal Paşa dizginleri eline aldı ve ilk defa olarak yeni devlet idealini , kan ve ırk esaslı üzerine kurulacak millî devleti ilân etti. İrki temizlemek, kanını temizleyerek devleti gençleştirmek fikri Kemalist fikri alemi ve hareketinin

030'10 | 231'556'4

2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

-2-

özünü teşkil eder. Bu hareket içinde öyle hayati bir kuvvet vardır ki bu İtalyada devam etmiş ve bu gün Almanya'da yeni başlamıştır. Garbin demokrasisine Kemal Paşa genç 20 inci asrın "Faşist devlet fikrini karşı koydu. Dünya tarihinde fikrân kuvveti 1920 senesinde Boğaziçinin öbür tarafında patlayan ve iki sene tasavvuru kabul olmayan dehşetle devam eden muharebede olduğu kadar nadiren tecelli etmiştir. 10 Ağustos 1920 tarihinde Sultan Vahdettin'in korkak ve sefil hükümeti, nihayet Sèvres sulh muahedelerini imza ettiği vakit millî hükümet gerek İstanbul ve gerek İtilâf devletleri hükümetlerine karşı tam isyan halinde bulunmakta idi. Cepheden dönen Türk askerlerinin ve zabıtlarının epolettes'lerini Almanya'da olduğu gibi kimse söküp atmadı. İtilâf devletlerinin Türk askerlerinden silahlarını almak emri Kemal Paşanın azmı sayesinde tatbik olunmadı. Kemal Paşa İstanbul'da kendisine idam hükmü verilmesine hiç aldırmadı. Gazi, cesur gönüllülerden Anadolunun içerilerinde bulunan kolordular bakiyelerinden mürekkep olarak, bir millî ordu terkip ve teşkil etti. Bu esasen bir ordu değil, daha ziyade bir korkuluk gibi idi. Takriben 20 bin kişinin elinde bir kaç Krupp topu vardı, bunlar için lazım olan mühimmatı evvelâ İngilizlerden igtinam etmek lazım gelmişti. Süngü yerine tüfengin namlusuna bağladıkları ve kendi imal ettikleri demir parçalar vardı. Uniforma mı? bu meselelere girecek bir lüks idi. Uniforma namına Prusya pantolonları ile fransız çaketi görülmüyordu. Bir çok taburlar sivil kıyafetinde ilerleyorlardı. Paket bütün bunları bir şey bağlayordu: Atışın vatan muhabbeti, fesin yerine kalpak kaim olmuştu. Türk ırkına yabancı olan rum, ermeni ve Levantlara ve bir de İngiliz ve Fransızlara karşı mutaas-sıbane bir kin vardı.

İşte bütün bir muzafferler alemine, itilâf devletlerinin filolarına ve takriben 200 000 kadar bütün asri harp comfort 'i ile mücehhez ordularına karşı yürüyen bu ordu sonradan dünya tarihinin en şerefli zaferlerinden birini ihraz etmiştir.

Muahede imza edilmişti. Bu muahede mucibince Türk olmayan Arabistan, Suriye ilâh.. vilayetlerİ İngiltere ve Fransa'ya teslim edilmişti. Kemal Paşa buna memnun bile oldu. Zira bu vilayetler Türk millî devletine ait kitalarâe değildi. Türk devleti türklülüğün hiç karışmadan eski safiyet ve kuvvetini muhafaza ettiği Anadolu ve Avrupa Trakyasında idi. Kemal Paşa bu memleket için bizindir dedi; dünya güldü. Deli general isteye dursun dediler. Anadolu işgal edilmiş-ti ve işgal edilmiş olarak kaldı.

Boğazlar İngiltereye düğtü, Fransa Kilikyayı aldı, İtalya Antalya taraflarına, Yunanistan İzmir ve Hinterland'ini işgal etti. Şarkta ermeni cumhuriyeti ihdas edildi ve Karadenizde bir Yunan - Levantin mahiyette Pontos hükümeti dünyaya geldi. Sultan, İslâmın en yüksek

030	10			231	556	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

3

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 231 - Dosya No: 556 - Sıra No: 4

ruhanî reisi olarak İstanbulda kaldı. İşte akte edilen sulh bu idi. 35 000 kişiden mürekkep silahsız bir ordu için lütfen müsaade edildi. Kalan mıntaka iktisaden üç menfaat havzesine taksim edildi:

Yunanlılara verilen İzmir İngiliz ticareti için bir kapu olacaktı ve bu suretle özledikleri Anadolu piyasasından Almanya'yı kovmuş olacaktı.

Londra ve Pariste matalébatta bulunan asî ceneralave Ankarada Faşist parlamentosuna gülüyorlardı tam bu sırada Kemal sulh muahedesine ilk darbeyi vurdu ve dört hafta süren bir seferi müteakip ermeni Cumhuriyetini haritadan sildi. Aynı zamanda Kemalist tüfenkler Adanada Fransızlara ateş açtıkları vakit, gülenlerin ağzı açık kaldı. 80 gönüllü 600 Fransız esir etti ve bütün memlekette bunları teğhir suretile gezdirdi ve ondan sonra mecburî işe soktu. Bu suretle galiblerin acı sarsılmaz bir irade karşısında büsbütün meydana çıktı. İtilâf devletleri Şarkta yeni bir harbin ikinci bir dünya yangını olacağını nazarı dikkate alıyorlardı. Fakat Lloyd Georg buna da bir çare buldu Yunanlıları ateşten kestaneleri kurtarmağa sevketti. Arada geçen zaman zarfında Kemal Paşa ordusunu tensikte devam etmişti ve şimdi yaptığı şey dahiyene idi : İngiliz parasile tepesinden tırnağına kadar tesliş edilmiş olan ve adet itibarile üç misli olan Yunan ordusunun, ta Anadolu içerisine kadar sokulmasına seyirci gibi durdu.

İşte burada yani Adadolu içerilerinde Türklüğün bütün kuvveti kendisini gösterecekti. Burada her türk neferi ya hürriyet ya ölüm mevzuubahs olduğunu biliyordu, halbuki düşman her gün yeni müşküller karşısına konulmuştu. Kemal Paşa akla sığamayacak derecede asabına hükmederek kendi ordusu içindeki isyanlara ve anlaşmazlıklara ve yeese karşı dayandı ve yalnız hedefini ve doğru olarak gördüğü fikri takip etti. Fevkelbêşer iltirap ve gayretler neticesinde 1921 Eylülünde şu harika vücade geldi. Üç hafta Sakaryada süren çenkleşme neticesinde Türklerin mütefevvik harp sanatı ve millî kıtatın âmsalsiz geçaatleri Yunanlılara kat'î mağlubiyeti getirdi.

İngiltere hemen işten kendini çekti. İtilâf devletleri bitarafliklerini bildirdiler. Fransas hemen büsülüp Ankara ile bir muvelele aktetti. Silahlar bir sene müddetle durdular. Kemal Paşa iyilikle matalébatını tahakkuk ettirmeğe uğraştı : Türk Millî devletinin toprağının tahliyesini istedi. Boşuna..... Londra ve Pariste hala anlamamışlardı ki şimdi büsbütün yeni ve genç bir hareket doğmuştur. Yalnız İtalya akıl erdirmeğe başlamıştı. Düşman orduları elân karşı karşıya idiler, Yunanlılar tabiiye ordu mevcudu ve malzeme

030 10 231 556 4

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

-4-

cihetinden mütefevviktiler. Türkler belki Anadolu'da kapanmış bir halde aç kalup helâk olacaktı. Avrupada kimse farkında değildi İzmirdeki Yunan erkânıharbî daha ziyade gafil idi, tam bu esnada hayret ve dehşetle karşılanacak hadise zuhur etti: 26 Ağustos 1933'de Türkler Yunan cephesini birden yarıverdiler. Dahiyane kurulan ve Prusya katiyetile takip olunan büyük mîkyaslı bir manevra ile Kemal Paşa bir kaç kat mütefevvik düşman ordusunu mahvetti.

Türk askerleri dokuz gün müddetle bu âmsalsiz zafer yürüyüşünü icra ettiler, ondan sonra Türk atlıları İzmir rıhtımlarında durdular ve denizde boğulan Yunanlıların arkasından yıldırım gibi ileri diye haykırdılar. Londra aklını gâp etti. Zira bundan sonraki hadiseler artık kabili tasavvur değildi: İzmirden itibaren Kemal Paşa hiç tereddüt etmeden, şimale doğru dönerek son derece süratle boğazlardaki İngiliz mevzilerine doğru yürüdü, ve hiç bir beyanata bakarak şaşmadı, ve Trakyanın tahliyesini talep etti. Muzafer milli kıtalalar boğazlardan Avrupaya doğru bağırıp seslerini aksettiriyorlardı. Muzafer Paşa Garp diplomasisinin yüzüne kapıyı çarptı, hiç öyle mukaveleye filan bakmadı ve zorla İngiliz mîntakasından yürümeye hazırlandı. Çanakkaledeki İngiliz askerlerinin başına tıpkı Yunan ordusuna gelen felaket gelecekti. Bu büyük tahavvül bir hafta zarfında o kadar çabuk ve anî olmuştu ki kimse ne yapacağını bilmeyor şaşırıp bir vaziyette idi. Kemalist tüfenklerin boğazlarda patlayacağı gün, bütün Balkanlar işial edecek, Rusya Basarabyaya girecek ve Almanya f Almanya şimdi fırsatın hulul ettiğini anlamayacaktı! Londra ve Pariste sulh muahedelerinin bir iskambil binası gibi çökeceğini şöyle bir göz önünden geçirdiler. İşte kendini en büyük ve en tehlikeli bir diplomat olarak göstermiş olan bu çılgın paşa demek ki itilâf devletlerinin zaferini şüpheli bir vaziyete koymuştu. Fransa bu lahzede yalnız Versailles muahedesini kurtarmayı düşünüyordu. Bir de şunu ilâve edelim ki Kemalistlerin mücadelesi Seine nehri kenarında oturanların pek gözünü kamaştırmıştı. 19 Eylül 1922 tarihinde Fransa İngiliz müttefikine bir hançer darbesi vurdu. Boğazlardaki Fransız kıtaları alelacele geri çağırıldılar. İtalya da Fransa gibi askerlerini geri çağırıldı, İngiltere büsbütün yalnız bir halde barut fıçısı üzerinde durup kaldı. Mevcut buhran süratle genişlemeğe başladı, Lloyd George dominyonlardan imdat diledi, halbuki bunlar harbten bıkmış usanmışlardı. İngilterenin sözüne kulak asmadılar Kemal Paşanın vaziyeti bu suretle taarruz edilmeyecek bir hale gelmişti. Anadolu'da artık Almanyanın da kıyam edeceğini tahmin ediyorlardı. 1918 senesinden beri ilk defa olarak itilâf devletleri için nazik bir an hulûl etmişti. Almanya bu fırsattan istifade

030 10 231 556 4

5

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 231 - Dosya No: 556 - Sıra No: 4

etmesini bilmedi. Uyudu. Lloyd George Türkiyenin karşısında eğilmeğe ve mütareke teklifine mecbur oldu. Kemal Paşa muzaffer olmuştu. Umumi harp şarkta itilâf devletleri için kaybedilmişti.

İste bu sırada büyük temizleme başladı. Ne kadar Türk arkına yabancı olan unsurlar varsa - ki meselâ 1.500.000 kadar rum vardı - bunlar derhal memleketi terke icbar edildi. Hain Sultan hükümeti azil edildi, bütün memleket millî hükümetin idaresine altına geçti. Genç paşalar ve valiler her tarafta öyle işe sarıldılar ki İngilizlerin ödleri patladı. Türkiyede hiç böyle şey görülmemişti. Bu millet büsbütün başkalaşmıştı. Ondan sonra diplomasi mücadelesi başladı. Ve bu mücadele de genç ve millî inkılapçı hükümet ve devlet adamı kabiliyetinin askerî kabiliyetinden aşağı olmadığını isbat etmiş oldu.

20 Teğrinisanî tarihinde Poincaré, Mussolini ve Lord Curzon hazır olduğu halde Lausanne sulh konferansı küşat edildi. Millî ordunun Başkumandanı İsmet Paşa Türkiyeyi temsil ediyordu. İtilâf devletleri, Sèvres muahedesinde yapılacak bazı tashihat hakkında müzakere etmek üzere toplanıldığını söylediler. Bunlar yanılıyorlardı. Genç general böyle bir Sèvres muahedesi namında bir muahedenin mevcut olmadığını bilmukabele söyledi. Müzakereler için azimet noktası teşkil edecek noktanın Türkiyenin muzaffer bir devlet sıfatıyla aktettiği Mudanya mütarekesi olabileceğini ve bir de ancak müsavi haklı akicık arasında müzakerelerin mevzuubahs olabileceğini ilâve etti. Harbten hangi tarafın mesul olabileceği gibi bir takım nazari meselelerle işgale vakti olmadığını ve zaten kabahat meselesinin daima yalnız galip olan taraftan sahluba atfedilmekte bulunduğunu halbuki şimdi artık bunun mevzuubahs olamayacağını da söyledi. İngiltere dışlerini gıcirdatarak yumuşamağa mecbur oldu, ve işte bir sulhun dicté değil müzakere edilebileceği ilk defa 4 olarak gördü. İsmet Paşanın diplomatiği pek parlaktı, Mûşarünileyh Fransa ve İtalyayı Türk metalibati lehine İngiltereye karşı dahiyane su surette kullanmağı bildi. İlerde iktisadî hukuk elde edeceklerine inanan Fransızlar Türklere her hususta muzaheret ettiler. İngiltere işi anladı, ve Fransayı atlatarak Türklere ile itilâfa teşebbüs etti.

Territorial meseleler hakkında çabucak itilâf edildi. Millî hükümetin talepleri o kadar haklı idi ki, bunlar reddedilemezdi. Fakat iktisadî meseleler pek öyle değildi. Türkiye bir çok imtiyazlar ve kspitülaasyonlarla mukayyetti. Türkiyenin kendi kuvvetile yaşayabileceğinden şüphe ediliyordu. İtilâf devletleri bunu hesap ediyorlardı. Bunlar genç devletin boynuna altından ip geçirmek isteyorlardı, fakat bunların hiç beklemediği tarzda İsmet Paşa bütün bu zahmetlerin beyhude olduğunu ve ilerde Türkiyede yalnız bir millî iktisadiyat olduğunu

030	10			231	556	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

